

Euskal Zizka-Mizkak

(Folklore baratzeako entremesak)

Jaun andreak,

ORIXE aundiaren eortzeak ziran. Añorgako Eliz-atariak, Euskal-Zeru eskaratza zirudin. Gauza bat nabarmentzen zan; aukerazko maats-mordo galanta, "Urte-Guziko Meza Bezperen" irakurle, eskeroneko apaiz santuak. Ale gorri bat; Gotzaia bera. Euskaltzaindiko buru argiak, ainbat euskaltzale, olerkari kuttun, andere sotil aldra; danok bekoki-illun; guziok otoi-ausnarrean; oro biotz-negar txukaketan.

—Bat gutxiago!

Eta nolako battekoa!

—Alaere... "Egin bedi Zure borondatea".

* * *

Alako batean, lagun zaar baten aotsak, bere barru-korapilloa askatu bearrez, onela itz egin zidan.

—Ia, Bordari, zutzaz pentsatu degu; Donostiko Euskal-Astea dala ta, itzalditxo bat egin bear dezu.

—Baña, nik.

—Bai, zuk.

—Zertaz ordea? Gaia, emaidazu gaia!

—Tira, tira, zeorrek ikusi.

Konfiantza ori egiten zidana Arrue Jauna dala jakin bear dezute. Arroxo gelditu nintzan ainbestez.

Baiezkoa eman nion; ORIXE'ri eskeñiaz nere ez-bearren irabazi zerutarra.

Baiezkoa ematea gauza errex da, eta bildur naiz artu ez ote dutan nere sorbaldetan eraman dezakedan baño zama aundiagoa. Ezagun eta lagunak zeratenak begirapenez ikusiko ta entzungo nazutela badakit. Besteak... egia esan (bateonbat bada) eta barkatu, gutxi ajola didate.

Gaia; nere gaurko gaia. Begira.

Itzaldi sakon bat egiteko aurrena jakituria bear da. Nik ez dut jakituririk. Aidean joan nai ta ere, emendik orreraño besterik ezin joan. Oillar arroaren gisan “kukurruku” batzuek besterik botzen eztaikit. Egan, oso gutxi edo baterez. Bestetik, ni baño ere geiago zeratenai, zer esango, zer erakutsiko dizutet, nik!

Gaia. Sukaldari on batek ollagorrak goxo ta aberats ipintzeko, aurrena ollagorrak bear ditu. Auek eskutaratzen, labean erreta baño xaltxan askozaz obeak dirala —xaltxa illun batean— erabaki. Eta xaltxa on bat egiteko “xaltxagille” sonatua izan bear.

Entzun, Puzkalla ta xaltxa zaarrak, orko ezur ta gañezkiak; bere garaiari tipula ondo perdigatua, perrexil mataxa, baratxuri, piper, azenario ta abar artuak, ondo gesalduak, ondo urtuak eta “pasadore” txe-txe batetik igaroak; berebiziko oñarria ematen dio xaltxa-on bati. Orratx nun dezun lodi, garbi ta trinkatua. Zuk ikusi “trufik” ta Paris’ko perratxikorik bear dituzun xaltxa ornitzeko. Ogi xerra batzuek —xentimetro bat alturakoak— olio onetan prejitua ondo etorriko zaizkigu. Xaltxan itoak, on izango ditugu geroko.

Ardoa ez dugu aantziko; ardo txuria xaltxantzako, gero gorria edango badegu ere. Eta, kontu. Ollagor tripak ez bota!

Baño, ni onera ez naiz sukaldari bezela etorria; neri itzalditxo bat egiteko agindu didate.

Nere iritzikoak izango zerate, ordea, adierazten badizutet sukaldariak, itzlariarekin zer ikusia bai duela esatean. Esalariari itzaldia norbaitek jango badu, ba, piperra, gatza ta ozpiña bear. Gaia, xaltxan edo erreta ipifini bear dan jakin. Xaltxan ipifini bear duela erabakitzen badu, puzkall zaarrak ontzat artu —autore zaarrak alegia, irakurri—, gorria edango badu ere —gizartea gorritzen ari zaigu—; Txuria... —ortodoxoa— garbi-garbia dan tatxarik gabeko txuria, erabilli ikaskizunetan. Pakea bear degu, ta. Beraz..., ba..., itzlari ta sukaldari ez danak... Ez bait dit arrai xaltxa bat edo beste antolatzeak sukaldariari tajurik ematen. Ez bait dit olerki batzuek egiteak eta kontutxo batzuek irakurtzeak esalari baten izenik ematen!

Famili barruan “ditzolaria” izateak ez dit arraunik ematen ifungo txalupa aunditan “abantian” egiteko. Eta areto aundi ontan, ontzi aundi onetan, naiz familian izan ez nago familian. Ulertzen nazute.

Zueri, ordea, zerbait jaki eman bear; beraz, itzaldi sakonak alde batera utzia, kaxuela zaillak sukaldari famatuentzat utzia, ba, zuen

baimenarekin; asierako gauza ona bezela, nere "LOREZKO-OTAR-TXOTIK" (Panier-Fleurik, beria du fama); "Zizka-Mizka" batzuek eskeñiko dizkizutet. "Euskal-zizka-mizkak". Folklore baratzeko entremesak. Arteka xorta bat edango degu. Olerki ta bertsu gure edariak. Eta ez ditugu xaakotik edango, gutxiago kuiatik; itz berritan edo berriegitan esanda: leiarrezko edontzitik, baizik. Eta krixkitin-kraxkitin, basorik autsi gabe nai nuke ibilli. Eta geien bat, ene maastiko arno-txiki, gaxi antzeko ez txakoli ez ardo, ez pitar ez sagardo diren "nere gauzatic" xurrut egingo degu. Beraz, goazen aintzina.

UMOREA

Umorea galtzen asiak ez ote garen galdetzen diot nere buruari bein baño geiagotan. Gauz ederrik bada, ba, umore-ona, noski. Gogobiotzen argi-uera, barru-paketsuko printzak eguzki-izpiak bai liran, nork bere inguruan barreiatzea, ez al da gauz ederra? Alai izatea ez al da pozgarri? Kopetillun eta alkar ezin ikusiaz bizi bear al degu, gure artu-emanetan? Ari talka'ka dirudi gabiltzala aunitzetan gure batzarretan, gure bilkuretan, gure aldizkingietan. Umore ona, umore txarrakin trukatu gendun aspaldian, zoritxarrez; eta aldi narratzak aro gozarorik, legea dan bezela, dakarkin edo ez, zalantzan jartzen naiz askotan. Ondo dakit lurrean ez dala zerurik; emen gauza guziak dute bere itzala, atze-aurrea, uda ta negua. Jayotzak eriotza zor du; parrak negarra. Ta, nik diot, zergatik ez negarrak parra?

Umore-on apur bat ekartzera natorkizute; negutean beroa piztera; udaran itzala sortzera, illuna argitzera; alaitasuna bearrezkoa degula min-biziaren azpian ez iltzekotan esatera. Egin zagon ba, par; karkallikan gabe, ori bai. Gure irriparrak "animaren grazia" esan gura luke; ta norbaitek beltza baldin badu dijoala aitortzera, dijoala konfesatzera. Eta beste norbaiteri besopean kiliki ogin bear bazaio parra ixurtzeko, gertu nago orretako ere. Egin zagon par. Umore ona!

Bai, umorea galtzen ari gera euskaldunak. Nik ez det esaten par-ontziak izan bear degunik, algaraka ergel modura agertu bear degunik, ez. Baña, nere gaurko "zizka-mizkak" umore-onaren semeak izan nai dute, alaitasunaren errañuak; eta on deizuetela!

Amar dituk... atsoaren ipurdiko zuloak!
...danetatik kaka badu... naiko lan din gaxoak!

KUKUXO

Baditut esku-artean, aspaldian, erdi osatuta "kukuxo-idazlari" baten "gogoeta-ariñak". Begi luzeak dauzka. Jolas bidean dabil.

Egalari gogoasmen odeietan kulunkan, an xalto ta emen kox. Noiz argitaratuko? Aurrena baimenak bearko ditu. Neronek 3 R (aundientzako bakarrik), mallan ipiñia daukat. KUKUXO bazterrak apur bat astintzeko sortu zan. "Personaje" bizi-bizi bat dezute. Onatx irugarren ataletik artua; xalto egin bai du.

III. ASMOAK (Kukuxo)

Badirudi nere ixtoriak alako atsegin bat ematen dizula, arretaz ari zera beintzat entzuten. Neri ere atsegin zait jarraitzea. Guazen bada alkarrekin. Danetik kontaktuko dizut: Maitasun kontuak. Jaki-turi gaiak. Kirol trebetasunak. Jostaketa murrikak. Tripazai litxar-keriak. Gudu edestiak. Aldien gora berak. Aurrerapenak. Idazlien berri emango dizut, olerkariena ere bai. Musika berriz! xexu! (Yesus esatea ez baita ondo kukuxo batentzat.)

Zu ez itsumendu; biok lagun geran ezkeru urruti jua bear degu. Tarteka, ori bai, zist egingo dizut. Baña ez izutu, ortan bai naizela yayoa. Zu aspertzian lo jarriko zera, lo zaudela nik "kox", ez dezu nabaituko, ez bildurtu. "Koxka" beraren trebetasunak nereak ditut eta.

Nun eta nundik ikasi ditutan ez arritu. Nai dudan lekuan sartzeko eta nai dudanera irixteko aski dut lasa-lasai egotea bide-ertzetan; ate ondoan; kai-aldamenean edo egazkin-landan. Leku orietan aukerazko eta nai dudan bidea artzen dut eta inor oartu gabe noa noranai. Igaro-bide, dei, baimen eta sarrerazlerik gabe. Aspaldiko laguna bezela neretzat laterri jauregiak beti atear irikiak dituzte. A! kukuxo biurtuko baziñake. Zer edo zertxo ikasiko zenduke!

Ni, Kremlin'en egondua nauzu. Vaticano'n izana. Casa Blanca'n bitutia. Buckingham'en lo egiña. Hiro-Hito'rekin eizean ibillia. Hitler'i koxka egiña... eta nola! Chamberlain'en aterkian gordeta egona. Faruk'en korbata batean astea pasia. Lido'n eta Folies Bergères; Moulin-Rouge'n nazkatua. Churchilleri esku emana (onari sekula autsi-kitzeko kemenik ez dut izan, ain da zuzena ta ona), De Gaulle'ren laguntzalle. Eta K, eta K eta K'ren jardunetan egona. Kontu, kontu! Marlene Dietrich, Marylin Monroe, Gina Lollobrigida, Sofia Loren eta SO! Brigitte Bardot'en gona-azpikotan ibillia. Ze uste dek pa!

Irugarren atala utzi dezagun. Kukuxoak xalto egin digu bere egin bearra beteaz.

IV. NIRE IZKUTUAK (Kukuxo)

Nik gizonetzkoak galtza-luze dunak, geinetan, erabiltzen ditut nere orga bezela. Galtzak, legezkooak badire, azpildura dute, aloz edo algaina.

Eroso-eroso norbait datorrenean, "xalto" ta aintzina, antziak kukuxo!

Maiz ordea, gizon askori, nik beintzat, ez diet jaramonik egiten. Usaia bereala gaztigatzen bait dit zeintzuk dituzten oñ garbi ta zikiñiak. Ni ez nioa beñiere anka xikiñekin. Oriek azala zakartua izan oi dute ta "koxk" egiten ez da errex izaten. Usandun orietarik ere al badet iges egiten det. Txorabiatu bear zaituzte beren lurrin iguingarriarekin. Lancome'ren Asperge... ta olakuak, neurri batean atsegin zaizkit. Gañerakuan ur-zale oriek dute azalik biguñena ta garbiena.

Gizonezkoen galtzak gañera, beuren azpilduran, auts goxo-goxoa lastai berogarriekin ornitua oi dute. Oatze beroa negurako ta gorde leku ona beti, gure endarentzat. "Montgomery" galtza motxetan ibiltzen zala ta, arako "moda" ua etorri zanean uste nuen nik... Agur galtza luzeak! Agur, agur algainak! Baña, ez; gizonak aztal-me dira geienak eta estali, tapatu egin nai izaten dituzte. Ola, obe. Bestela Prantzizko'tarrekin ondo artzen degu guk. Gizon argiak dira; ur-zaleak eta oyala, beren jantzia, gurea lez, gaztain kolorezkoa; "kamuflatzeko" ori bezelakorik ez da guretzat. Apaizak gorde-leku ugari dituzte, baña tabako usai geiegi. Gañontzean konpesonarioa egoki datorkigu nai degun aragia aukeratzeko; gazte edo zar; garbi edo zikin; alproja edo zintzoa zein dan antxe ikasten degu ederki.

Eliza ere leku bikaña geienetan. An ez dezu iltzeko bildurrik; koxk eta koxk bazabiltz, eta iñor ez da ausartzen zu billatzen. Itsuski bait litzake Eliz-Santu barruan gure billaka ibiltzea. Andre-emakume mutur gorri orieri, nik beintzat, Elizan eman oi dizkiet autsikirik ederrenak.

Kukuxoak xalto egin digu berriz ere. Utzi zaiogun oraingoz, or nunbait, zuetako bati koxk egiten. Arren, ez il gero nere kukuxoa! Bereala aseko da, ta lo premian dago.

ERRI-YAKINTZA

"Folklore baratzeke zizka-mizkak" nere itzalditxoa izendatzea ez da aski. Erri Yakintza'ren kutsu duten "esparragotxo" batzuek jan bear ditugu. Bearrezkoak bait ditu gure euskera eder-ederrak, gure mintzo bizi-biziak, gure ele illezkorrak. Ilko dala diote. Arran-billote!, kostako zaiote!!

Bertsutxo bat, aoa bustitzeko.

Erri-Yakintza alorrak
Gogoaren ore
Bost zentzumen'en muiñ
Orokar Folklore

Biziaren errape
Izan'en adore
Badu Euskal-Erriak
Yaungoikozko Lore.

Arrijasotzalle; aizkolari, korrikalari. Joku kontuak!! Bai, alaxen da. Gorputzari dagozkionak; gure Erriak maite dituenak Nik mai-teago ditut, ordea, atsotiz, ipui... bertsolari ta onelakoak. Auek animari dagozkionak bait dira. Baña ez pentsa gure baserritarrak aiiñ bereak dauzkaten joku orietan, animarentzat janaririk izaten ez danik. Geien bat, danetan euskeraz itz egiten da. Antxe, bai, euskera bizi dala! Antxen bai, giro ta atsegin gure mintzairak.

1955'garrena zan, Apirillak, lau. Tolosa'ko plazan. Donamariako Mariñelarena aizkolaria, bere laguntzalle "Armalo"; naparra, gizon prestu askoa. Ba, Armalo'k onela lagundu zion bere lanean mutillari. Berak esan bezela lerro-lerroan jarri nitun. Sinistu nik bat bakarra ez detala erantsi, eta berak bein bakarrik bi aldiz esan zuela itz bera. Onela jardun zan.

Kaxka! Ori-ori! Emendikan! Aurrera! Zasta! Iñala! Lasai! *Emendikan!* Berriz! Ortxe! Eman! Autsi! Goyan! Luze! Aupa! Olaxe! Yo ta yo! Arnas. Segi! Ori dek sasoya! Tapla! Bertan!

Oi, euskeraren aberastasuna; oi, euskera biziaren txairoa. Jokua irabazi zuen; jakiiña.

Uskeria esango du agian norbaitek. Amore: tantaka-tantaka, ordea, betetzen da ontzia. Aleka-aleka osatzen lakaria.

* * *

Zalantza apur bat izandu nuen onerako gaia aukeratzekoan. Badut nere erriko folkloreaz lan aundi-xamarra asia; zabala ta irizpen sakonekoa. Naro ta parrastaka egin naiak, asmoak luzakor, antxe dakat, beste gauz aunitz bezela noiz bukatuko Nerekiko esan nuen, ordea, Ondarribiko arazoa duk eta agian beste aldi batean, bertako jai aldi batean edo, ustuko duk ire mantusa, ire pardela, ire folklore zorroa. Alaere ager bide bezela, so, nere asmo orien erakus batzuei; aipatuaz, bakoitzetik erakuspen bat edo beste emango dizuet.

ONDARRIBIKO FOLKLORE'ko, *ezaugarri batzuek*

—*Aur jostaketa bilduma.* Bere lelo, kanta ta abar.

SALMORTALKA.

“Pare dagonari begiak musu-zapi batekin tapatu ondoren, mutiko bakoitzak eskuetan bere kapelua, bere txapela —askotan urakin edo txixetan bustia— inñalaka joka asten dira. Pare dagoana makurtuta dago ta onela kantatzen dute:

“Sal mortal, zakurran ipur zulotik, aren ondotik, bule!”

ONDARRIBITARRAK DARABILTZKIGUN ITZ BEREZIAK

PUÑITU.—Arek arraia puñitu dik!

Amuagaz, aotik arrapatutako arraia.

BALLARA.—Ori txori ballara!

Ballara = aunitz.

KALARO.—Au, kalaro joka ari duk!

Kalaro = beti.

TIPATU.—Ara! Txoria tipatu duk!

Tipatu = jarri.

BUFANTZA.—Etxe ortan bufantza bazeok.

Bufantza = ugari.

ANTXINATUA.—Au, txoko onetan antxinatua duk!

Antxinatua = oitua.

ESAKIZUNAK

Urrukutarra.—Kurrukutarra!

Berriz esan nai du, Nork berak edo beste batek garaiz esan ezkeru, jokua berriz asteko eskubidea ematen dio.

Biyak-Baltz.—Bakarrik-Baltz.

Zerbait arrapatzerakoan norbaitek esaten badu, ba, erdi bana egin bear.

OITURAK

Kaudan-kaudan, duenak eztuenari eman.

Omnia Saindu. Deunoro. Tolosanto'tan, mutikoak giñala aberats etxetan ibiltzen giñan eskean. Piku, intxaur, gaztain, sagar, ur eta onelakoak ematen zizkiguten.

Frantses kutsuzko itzak.

Ugari dira Ondarribian. Onatx batzuek.

Arrut = en route
Bufara = bouffée
Ataule = à table
Malkarrot = banqueroute
Fuña-fuya = Errex iges egiten duen txori bat.

IZKUNTZEN ALDEKOAK

Zurek badizia.	Itxeki
Guk badigu.	Onoko au
Enan ari.	Okenekoa
Ariri nabaduk	Eman ttiat
Atoz aguro	Ikusi ketu, jan ketu.
Zurena	Au Azkuek jaso zun eta Mor-
Elduki da	fologian antxe dagoala uste
Faki da.	dut.

IPUI ANTZEKO GERTAERAK

Billoba, aitonarengana, bere eguna dala ta urbildu da.
—Attona, zuk gaur larogitamar urte ta fi-fa, fi-fa.
—Bai illoba, zuk ekarri ta nik fi-fa, fi-fa.
—Zu amona. Ortzik ez ta ogia ezin jan.
—Ez, illoba, ezin jan ez; ez izan, ez izan.

ORAIN BI URTE GERTATUA

Alkate berriak, famili beartsuak ikustatu zituen Ondarribian, Gabon gauez. Arrantzale-etxe batean, alki batean ixeria dago bularrak ustelduak mariñel bat.

—Tan, tan! Soy el nuevo alcalde y vengo a desearles una Feliz Navidad.

—Gracias.

—¿ Puedo ver a su marido?

—Sí, pase.

—Zorionak. Qué tal, qué tal.

—Bastante fastidiado (berak jotarekin esan zuen).

.....

- Bueno, Gabon pasa.
- Adiyu, Agur!
- Aizak, i. Alkate Jauna etxera etorri ta, kapelurik ez duk kendu!
- Aizan, no. Ta ik zergatikan emanntion graziaz, deus ez tin eman ta.
- Asko nakiken nik zer esaten nuen alkatia itxian ikusita.
- Asko nakiken nik, kapelua buruan nuen edo ez, alkatia etxian ikusita.

Gabon zan ta pakea egin zuten ainbestez.

ESAERA ZAARRAK, BILDU

Onatx, iru.

“Borda aña bordari”

“Zu, ollotako jabe bezin garbi”

“Danen gustukoa, ogei ezkutukoa”

IZEN GOITIAK KERRATU

Azkoitixak badu onetan fama. Gure erria ez da atzian gelditzen gai onetan. Mariñelak batez ere izugarriak dira. Bat, askotan moxkorten zan. Txikia, zabala ta pottokoa da.

XATO BETIA jarri zioten.

Besteak burua onela ezker aldera okertua dauka.

SEIAK ETA BOST.

Onek buruakin onela ibiltzeko oitura dauka.

CABALLO DE LUJO.

Mariñel batek, onelako pikara aundi bat dauka ezpain gañean.

SUELTO FANA. (Iges egindako arraia litzakean lez.)

Ta, nik dakita!

Antxua fri!!

Txardiña bizi-biziya!! Oju egiten dute arrai saltzalleak. Izan ta izango Eliz torreko kanpaiak. Arto txuriketa ipuiak badira ugari ta politikak. Bando xelebriak, ez gutxiago.

Erri baten izana

Bere atsotitzak,

Edesti, ipui, oiturak

Ta beste baldintzak

Osatzen dute Erri-soin

Antziñatar oitzak

Kont-ezin ala dauzka

Euskoen bizitzak.

Eta beste baldintza. Edo zizka-mizka paregabea. Urdai-azpiko gozo-gozoa.

BERTSOLARITZA

Bertsolariak izango dira orain-oraingoz Erri-Yakintza'ren edergallurik aipuenak. Bizi-bizi dago gure errian oitura paregabe au. Ta esan bearra dago, azken urte auetan iñoiz baño indartsuago, iñoiz baño xaloago, iñoiz baño itxaronkorrago agertzen zaigula.

Sariketak eta gizon ikasiak merezi zuen garrantzia eman zioten bertsolaritzari; ordu ezkeroz goi-bidetan dabil. Eta esan diteke beinbetikoz uxatu dirala txurruta besterik ez zuten galtza-jariyoak. Gaur egunez erri geienak dute oitura urteoroko jaietan bertsolari jostaketa ipintzea; soldata ona irabazten dutela badakigu. Ola obe, aurreruntz goaz onela, ta.

Guipuzkoa degu oraindik errege-nagusi ugaritasunean. Bizkaian izugarritzko joera sortu da orain-oraintxe. Naparrak ere "Emengaituk" esanaz poliki asiak dira. Beste aldekoak, aintzindari onak dauzkate, baño derriorrez gazteak segida bearrean arkitzen dira. Uste gabeko lekutan sortzen dira perratxikoak. Iratze masaillean, aritz zaarren gerizpean ez kaxkarrenak. Eta Lapurdi'k eta Baxenabarrak badute toki, leku, aieka, kanttu —emendik aurrera da sasoina— perratxiko ta "bertsolari-perratxikoak" biltzeko. Ez estutu, urak bide egingo du ta.

Bertsolari zizka-mizka, urdai-azpiko gozo-gozoa ezik, "langostino-larria" degu. Gauza onegia ez maitatzeko. Azitegiko landarea bezela zaitu bear genduke. Oyaletan dagon aur-zoragarri bat bezela altzoan artu. Ondo eldu, ondo zoritutako udare eder bat bezela atxiki. Arretaz, nor gure, amalau-amabost urteko seme-alaben osasunez arduratzen geran bezela, ajolatu. Jaun, andreak; Bertsolaria gauz aundia da. Gure "monumentu"-rik aundiena da!

Gauzak diran bezela ikusita, nere iritzian bear-bearrazkoa degu, ordea, irakas-bidean, gaur-eguneko erataro lerratzea. Esan nai nuke; araudi baten premian arkitzen gerala. Oraindik milla gauza zintzillik dauzkagu. Ain kuttuna detan, Don Manuel Lekuona'ren "Literatura Oral Euskerika"-n bein baño geiagotan murgildu naiz. Gaurko ez da aski. Euskeraz bear degu ori dena esana. Ikasten guaz eta aurrera joan nai degu. Bideak, bide berriak bear ditugu nai eta nai ez.

Agintzearen indarra daukanak erabakiak artu bear ditu zeatz eta garbi. Illundi batzuek badute argitasunaren bearra. Arau-eguzkiak bakar-bakarrik uxatu ta urtuko ditu laño ta zalantza-lausoak. Gero ta garrantzi aundiagoa artzen ari da bertsolaritza, ta itsusi izango

litzake ikasleak, maixuak berak baño geiago jakitea. Nor da maixu?

Iztuetak, bere Gipuzkoako Dantza liburu aberatsean Zazpi ots ideko, amairu puntuko itz neurtu mota kantatzea, usuan jarririk dagoala Gipuzkoako bertsolarien artean esaten du. Aren “amarreko aundiak” guretzat gaur bost puntukoak. Zortzikoak, lauhoak. Lege berean gure gaurko bederatzi puntukoak, amalaukoak izango ziran. Poto noiz dan eta noiz ez dan garbitu bearra dago. Danen iritziak ez dira berdiniak. Batzuentzat itz bera bi aldiz esatea, naiz ta erdian sartua badago ere; pota da. Besteak, eta ni ez naiz orren kontrakoa, askotan indarra ta edertasuna ematen diola esaten dute; bete-lana ezpadu egiten beintzat.

Bein baño geiagotan entzuna nago. Onelako edo alakok pota egin zun. Epai-maiak aukeratua, ta puntu-jartzalleak leenbiziko aapaldia emanda, *gaia*’ri erantzun ez diolako, alegia. Puntu’ta bai xuxen... “pero salirse por peteneras”.

Akats au bertsolari garaianak ere badute. Ez baita puntu batzuei, nai eta ere, bertsoa ondo borobiltzerik. Erabaki bearra dago.

Amaika soñu edo doñu, amaika “melodi” eder galduko ziran. A, Iztueta’k soñu ta guzi bere liburua argitaratu balu! Orain ere arrisku bera degu. Nik sariketa baten bitartez, sail aundiena bialtzen duena sarituko nuke. Gero guziak argitaratu. Lan ona litzake.

Bederatzi puntukoak txapelketetan beartu bear dira? Aldapa igo gaberik ez da gallurrera iristerik. Gauza astuna, egia; gauz estua benetan, baña... “Denen gustukoa, ogei ezkutukoa”. Begira. Matxin eta Larralde, Bidasoz aruntzeko bi bertsolari jator, Donostiratu ziren, orain 26 urte, bertsolari txapelketa batera. Alkain, Urnietako bertsolari argia ari zen “bederatzi puntuko” bertsoa kantatzen. “Betroi baten tratua”-ren doñuan, ain xuxen. Ba, Matxin zorrotzak batere espanturik gabe —onela agindua zela ustean— berea, bederatzi puntukoa bota zuen.

Nere iritzia?

Ez dela geiegi erabilli bear. Baña gazteak ondo egingo dutela berarekin saiatzean. Txapelketan estutzen ari dira. Eta Txapeldun izenak, alegiñak eskatzen ditu.

GAIK

Ez nijoa bertsolariak alkarren artean nola ta zer gai erabilli bear dituzten esatera. Dabilzatela kanpo-libreko txoriak bezela askatasun osoan. Bertsolariak nortasuna galtzea gauz izugarria izango litzake. Ez, ez. Berezkoa du bertsolariak etorria, ta asmatzalle ezik, umore onaren seme izan bear du. Bost ajola zaio bertsolariari, alakoa bada

beintzat, zer esango edo bai esango arazoari. Zerbait esatako alkarri bide ematen diote, eta goiak eta beak naasiz ordutan jardungo dira bertsotan.

Txapelketatarako, ordea, besterik da. Gaiak aitu egin zaizkigu. Agortu egin zaigu ixtilla! Ixtilla esan dut, ez itxasoa. Itxasoa agor-zerik ez bait dago.

Ba, berebiziko altxorra, izugarrizko arrobia, amestu ezin alako itsasoa aukeran daukagu, gaiak aukeratzeko. Nun? Gure Esaera zaarretan. Gure atsotitzetan. Gure Errefrauetan. Gure Itz zuurretan.

Eredu bezela onatx bat.

—Ia, zu bertsolaria; lau puntuko bertsotan, errefrau au esan bear dezu.

“Urrutiko intxaurrek amalau
bertara jua da lau”.

Entzun bertsolariari.

Pozaren pozez entzun izan det
Esaera-zaar bikaiñ au
Nola diraden askoren auan
Urrungo intxaurrek amalau
Ao aundiko esan arroak
Neri pentsatzen jartzen nau
Zeren betiro gertatu oi dan
Billa bertara jua da lau.

—Ikasgaia atera zaiozu.

Jaso dezagun guretzat bait da
Izugarrizko ikasgaia
Gertatzen zaigu orlako franko
So, nekazari anaia
Kalea naiez, mendia utzi
Amestuz bizi lasaia
Gero ordea, kaleratzean
Giñar gabeko urdaia.

Gauz aberatsagorik nai dezute? Bide au artu ezkeru bertsolariak esaera zaarretan murgiltzen asiko dira. Izkuntza aberasteko bide oba-
gorik ez dut uste bait den. Ori bai, ondo etorriko litzaiguke liburutxo bat, bilduma eder batekin. Aita Justo Mari Mokoroak badauka lan gaitza, esku artean. Ia, dirudunak laguntzen diozuten argitaratzen.

Olerkari entremesa, txatxarra dezute; aatsa bait ta erdia baño geiago; baña nere lagunak olerkari deitzen nautenez ba.

OLERKARITZA, aitatu bear.

Euskal-idazlea, nik ez dakit zer deabrukeri gatik, doidoia zerbait idazten asi orduko, olerkiak tajutzen... olerkari biurtuko zaigu. Nik uste euskaldun guzien biotzetan bertsolari edo arbaso-koplari baten aztarnak dauzkagula, gañontzean iratze baño —asko daukagularik— olerkari geiago gera Euskal-Errian. Kaltetarako? Ez naiz iritzi ortakoa. Askotan, geienetan ez esateगतिक, olerkaria itz-lauzlari ona agertzen, Zerrenda luze-luzea egin nezake beintzat auen izenakin. Ez nijoa izenik aitatzera. Olerkari txarrak, olerkari exkaxak omen dira, ordea, bat edo beste kendu ezker. Dakitenak esaten dute. Agian ala izango da. Gu, olerkariok ez konturatzen. Baña, ez dezagun gaiztetsi olerkari baratza. Baratza ondo zaindu ezker, alorra ondo gozatu ezker, berea ematen du ta.

Arta-buru danak ez dira berdiñak izaten, baña, buru aundiak eta txikiak kokkilduta, aleak naasita, aundi ta txiki agertuko zaizkigu errotarakoan. Eota-irintzean eta oretzean ez da aundi ta txikirik, Talo-gai gogo-gozoa baizik. Matazak on artzen du billo mea. Tantak ez du egiten pitxerra. Ondar alea ez da ondartz. Errekak ez du egiten itxasoa. Urari igidura eman bai. Olerkariak ere izkuntza ertsitu egiten du, igitu, sakondu, bioztu, landu.

Olerkariarekin bat egite; or dago kokka!

Zatozkida arnas goiko
eizu nerekin lan
Erri baten arnasa
mamitu dezadan,
Geroak esan beza:
“Erri bat izan zan”
edo-ta ats emaiogun
ontan iraun dezan.

Orixe aundiarena. Olerkari maixua. Olerki egokia, eder-ederra, biotz ikuitu-zallea. Jaungoikoari begiratuaz Fedea sendotzen du. Arnasa mamituaz... Erriak iraungo du. Edota onoko au.

Bai dala ituna
beera bear au.
Nik ez nai eguna
biurtzerik gau.

Maixutan-maixuarena. Lixardi'rena.

Biak illak, Biak zeruan. Bada, ordea, besterik.
Bigarren Lixardi, bizi da oraño. Ikus.

Nire gogoa, goikoaidean
izarren argi tartean,
mundu barri bat egosten dago,
bere gurari labean.

Elorri beti lorez jantzi bat
bakarte batean,
ta ardi batzuek izango dira
maitez dagidan lurrean.

Elorri'tik artua. Aita Gandiaga Arantzazukoa dezute egillea.

Al dakizute bein baño geiagotan zer esaten dutan. Ba, naiz Arantzazura, naiz Lazkaora, naiz Larrea'ra, naiz Tolosa'ra, naiz Gabiri'ra, edo Jesuita, edo apaiz-gai, igorri bear gendukeala euskal-gaztedia. Zertarako? Onenak eta Jaungoikoak bereziak, bertan gelditzeko. "Sobranteak"... euskera ederki ikasita aterako lirakelako.

Eta ainbestez olerkari txarrak ere euskerari indar egiten diotela adierazteko, nere olerkitxo bat irakurriko det.

Geranaren izaria

Gauzari dagokio
alabera'ren izara
Ni, ortan ez naiz metitzen.

Yakitearenean ere berdintsu;
mallaran lerroan
(nor berean)
okiago igitzen.

Andia bear lukena
txikia bada;
izatea du murritzen.

Edota txikia-andi...
Nork esan? Gauza du ttipitzen.

Bakoitzak, neurria.
Bere neurria.

Sagarra, sagar.
Kuia, kui.
Urra, ur.

Bere artan eder
Eta bere-artan ez dire
ez ttipi ta ez andi.

Alaber,

Uzkerra ez da ortots...!

Eta "ardi txikia
beti bildotx".

Neurri onekin gelditu gaitean nor bere mallan, bakoitza bere neurrian. Astuarentzat ez dira konfiteak, olerkiak. Arrantza berriz astuarena dezute; kontu, olerkariak... arrantz egin.

Denbora aurrera dijoa, eta ez dut luzatu bear.

"Kukuxo" gertu dago "xalto" egiteko beste "kapitulotxo" batekin, baña berandutxo da.

Zizka-mizka'k amaitu dira. Orain ardo tragoxka bat egin dezagun, ez gogoa xuspertzeko, biotza-biozteko baizik. Eta guazen guziok lotara. Apari txarra egin baduzute, neria da errua. Zizka-mizkak ez bait dira aski. Baña nik uste, beste arek bezela esan dezakegula.

"Guk etxean ez diguk jaten, baña
Par? Par lasai egiten diagu".

Eta ainbestez Jaungoikoak gabon guzioi.

FERNANDO ARTOLA, "Bordari".

